

Վ. ԲՐԱԿԷ

ԿՈՐԶԻՆ ՍՕՑԻԱԼ-ԴԷՄՈԿՐԱՏՆԵՐԸ

Քարգմանութիւն Մ. Տիրացեանի

Պրոս
273

کتابخانه احیاء و ترمیم

دوسادات جالیانگیره
ՅՈՒՂԱՆՆԵՍ ԳՐԱԳՐԱՆ

ԳՐԱՎԱՅԱՒ - Կ. ՊՈԼԻՍ

H. KILIDJIAN

LIBRAIRE-ÉDITEUR

CONSTANTINOPLE

ՍԵՓԱԿՈՆՏՈՒՆԻՆԻ

ՊԵՏՐՈՍ ԳՈՍԹԱՆՅԵԱՆ

ՄԱՏԵՆԱԳԱՐԱՆԻ

Քիւ 211

Պուրկազ 8 HOEM. 191

CONTR. HOEM. 1939

Հրատարակութիւն «ԿԱՅՄ»-ի
1906

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՍՅՈՒՆԱՐԻ ԿՆՆՈՒՄԻ ԿՆՆՈՒՄԻ

ԳՐԱԳՐԱԿԱՆ

ԳՐԱԳՐԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԵ

Տպարան Մ. Կարգինյանի Պր. Մ. Երտանյան

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՍՅՈՒՆԱՐԻ ԿՆՆՈՒՄԻ ԿՆՆՈՒՄԻ
1951
8 ՆՈՒԵՄ 1951
ԿՈՄԻՏԵ

«Կորչին սօցիալ-դեմօկրատները» աղաղակը այնքան
յաճախ է կրկնուում, որ հաւանականաբար, դու ևս, ընթեր-
ցող, աւելի քան մի անգամ լսած կը լինես, և ձվ գիտէ
դու էլ արտասանած լինես, կամ թերևս պատրաստ ես
ևզիլ արտասանելու այդ խօսքը: Չէ որ այդ սարսափելի
սօցիալ-դեմօկրատները, յանդուգն չարադործներ են: Մի-
թէ նրանք չեն որ մտադրել են կործանել և կատարելա-
պէս ոչնչացնել այն ամենը, ինչ որ նւիրական է մեզ հա-
մար, և՛ սեփականութիւնը, եւ ամուսնութիւնը, և՛ ընտանի-
քը. նրանք չեն, որ մեղադրոււմ են հրձիգութեան և սպա-
նութեան մէջ:

Շատ կարելի է, որ դու ևս, ընթերցող, այդպէս ես կար-
ծել. եթէ ոչ դու, ապա քո հարևանները անկասկած:

Բայց եթէ իսկապէս քո մտքով այդպիսի բաներ
անցկացրած լինես, կամ դու քեզ հարցրած լինես, թէ ձվ-
քեր են այդ սօցիալ-դեմօկրատները, կամ թէ նրանց մասին
ի՞նչ գիտես, այն ժամանակ անկասկած պիտի խոստովան-
ւես որ դու շատ քիչ բան գիտես նրանց մասին: Այդ
դէպքում, սօցիալ-դեմօկրատ ուսմունքի մասին ունեցած
քո կարծիքները արդիւնք եղած կը լինեն ոչ թէ պարզ հա-
մոզմունքի, այլ հիմնւած կը լինեն աւելի շուտով ինչ որ
շփոթ և անգիտակցութիւնից բղխող թշնամական զգաց-
մունքի վրայ: Բայց նախ քան որևէ մէկին իւր ուղղութեան
պատճառով հալածելն ու ատելը, մարդ պէտք է համոզւած
լինի իւր իրաւացիութեան մէջ, որովհետև միթէ ես իրա-
ւացի վարւած կը լինեմ, եթէ սկսեմ ատել ու հալածել մի
մարդու, որ ձգտում է իրականացնել այն ինչ որ խելացի է և
արդարացի:

Տեսնենք, ուրեմն, ընթերցող, թէ ի՞նչ բանի են ձրգ-
տում սօցիալ-դեմօկրատները և ի՞նչ են սւզում. ես, ինչ-

ամին ասելիքը կը լինի ճշմարտութիւն. դուր չէ ասում բանաստեղծը: «Մտրակիր ստախօսին»:

«Սօցիալ-դեմոկրատները ուզում են ամեն ինչ բաժանել» ահա առաջին բանը, որ իսկապէս անտարակուսելի է թւում: Ամենքը իրանց ունեցածը պէտք է բերեն և այդ ձևով հաւաքւած հարստութիւնը բոլոր մարդկանց մէջ բաժանելուց յետոյ, ամեն մարդ իրաւունք կունենայ իր ունեցածի հետ ուզածին պէս վարելու. իսկ երբոր մէկը միւսից աւելի սկսէ ծախսել և այդպիսով դարձեալ ըստաղւածքի անհաւասարութիւն ծագելով, երևան գան հարուստներն ու աղքատները—այն ժամանակ կրկին բաժանելու գործողութիւն տեղի կունենայ և այդպէս շարունակ: Ամենից առաջ հարկաւոր է բաժանել հողն ու փողը:

Բայց, ասա ինձ, ընթերցող, դու երբ ևիցէ տեսել ես մի մարդ, որ այդպիսի բան ցանկանար, կամ գուցէ դու լսած կը լինես այդ տեսակ պահանջի մասին: Ի հարկէ ոչ: Այդպիսի մարդիկ դու չես տեսել և նրանք իսկի գոյութիւն էլ չունին: Պարզ է, որ այդպիսի մի պահանջ, աշխարհումս գոյութիւն ունեցող բոլոր պահանջներից ամենամանմիտը կը լինէր: Ինչպէս օրինակ պէտք է բաժանել երկաթուղին՝ համ տալ ըէլյաները, համ շոգեշարժը, համ վագօնները:

Զէ որ ամենքը հաւասար բաժին ստանալու իրաւունք ունեն, և այդ դժուար կացութիւնից դուրս գալու միակ ելքը մընում է նրանց կտոր կտոր անելու մէջ. մէկը կըստանար անիւի մի կտոր, երկրորդը վագօնի դրան կէսը, երրորդը մի պտուտակ կայն. խենթերն անգամ մտքերից այդպիսի բան չեն անցկացնի: Հողն ու փողը, դեռ կարելի կը լինէր բաժանել. բայց չէ՞ որ սրանք, մանաւանդ փողը, մի շնչին մասն են կազմում ամբողջ հարստութեան: Հողի բաժանման դէպքում հարկաւոր կը լինի իւրաքանչիւր հողաբաժնու տնտեսութեան համար հարկ եղած շէնքերը կառուցանել, և իւրաքանչիւր հողատիրոջ տալ՝ դաշտեր մշակելու անհրաժեշտ գործիքը: Ուստի պարզ է, որ հողի բաժանումը ոչ մի դէպքում հնարաւոր չէ, և ամին մի սօց.-դեմոկրատ լաւ գիտէ որ այդ միջոցը ոչ ոքի համար օգտակար չի կարող լինել: Փրանսիական առաջին յեղափոխութեան ժամանակ 1788 թւին մտածեցին գիւղացիներին օգնել, բաժանելով նրանց՝ բոլոր խոշոր կալւածները, և ի՞նչ արդիւնք

ստացան դրանից: Փրանսիայում գիւղացիք այնքան աղքատ են, որ նրանցից միլիոնաւորներ ապրում են առանց լուսամուտների և միայն մի դուռ ունեցող ընակարաններում և միայն ամենահարուստների տներն են, որ դռնից զատ և մի պատուհան ունենա՞լ իսկ գերմանացի միջակ գիւղացին միթէ նախանձելի վիճակ ունի: Միմիայն ամենից հարուստներն ու ամենից մեծերն են, որ լաւ են ապրում. իսկ փոքրերը, աղքատները, իրանց տունն ու տեղը պարտքից ազատելու համար, պարտաւոր են չարաչար աշխատել և այնուամենայնիւ նրանք բոլորն էլ համարեա պարտքի տակ են: Գրա պատճառը նրանումն է, որ գիւղատնտեսութեան ներկայ պայմաններում կարելի է շահել միայն այն դէպքում, երբոր մեծ մի հողաբաժին է արդիւնաբերում, մշակման նորագոյն եղանակներով: Սօցիալ դեմօկրատները, այդ բանը գիտենալով է որ ամենից քիչ են մտածում հողի բաժանման մասին: Ընդհակառակը նրանք օգտակար են համարում միանգամայն դրա հակառակը և ենթադրում են որ մօտէ այն ժամանակը, երբ իւրաքանչիւր գիւղի գեղջուկները կըսկսեն միանալ, հողը միասին մշակելու համար, գործադրելով գիւղատնտեսութեան նորագոյն գործիքներն ու եղանակները: Ապա թէ ոչ հակառակ դէպքում, նրանք անկարող կը լինեն դիմանալ խոշոր կալւածատէրերի մրցման, որոնք օգտոււմ են բոլոր նորագոյն միջոցներով:

Այդպիսով, այն ամենը, ինչ որ խօսուում է սօց.-դեմօկրատների մասին, որ իբր թէ նրանք հողի բաժանումն են քարոզում, միանգամայն ստուգիւմ է: Սօցիալ դեմօկրատների թշնամիները, նրանց վրայ այդպիսի մեղադրանքներ բարդելով, ոչ միայն խաբում են գիւղացիներին, ոչ միայն անխղճօրէն ստում են, այլ և վիրաւորանք են հասցնում նրանց: Գերմանական գիւղացին վաղուց ի վեր դադարել է այնքան յիմար լինելուց, որ հաւատք ընծայէր այդպիսի ցընորքների: Այդ յիմար պահանջը վերագրում են սօց.-դեմօկրատներին, նրանց հակառակորդները: Այժմ՝ մենք տեսնում ենք, որ հողի բաժանումը մտացածին մի բան, մի անմիտ սղտ է: Ինչ վերաբերում է փողի բաժանման, ես ձեզ մի գլարճայիք կը պատմեմ, որ յիսուն տարի առաջ է հնար-

ւած՝ ժողովրդի այդպիսի ձգտումների վերայ ծիծաղելու նըպատակով:

Պատմում են որ, 1848 թ. Ֆրանքֆուրտում, ծառուղու վրայ զբօսնող Ռոտշիլդին մոտենում են երկու բանւոր և ապում. «պարոն Ռոտշիլդ, դուք հարուսա էք. պէտք է ձեր ունեցածը կիսե՞ք»: Ռոտշիլդը առանց շփոթւելու, հանում է քրտակը և ասում. «Լաւ, մեծուրախութեամբ. շատ հեշտ խնդիր է այդ. ես ունեմ 40 միլիօն գուլդէն, (բանւորները այդ լսելով սաստիկ ուրախւանում են) իսկ գերմանիան 40 միլիօն ընկալիչ. հետևապէս, ձեզ ամեն մէկիդ մի գուլդէն է հասնում. համեցէք, ստացէք ձեր բաժինը: Ռոտշիլդը բանւորներին մի մի գուլդին տալով, ժպտում ու հեռանում է, մինչ վերջիները շփոթւած՝ տնդդում էին իրանց գուլդէնները:

Ահա թէ ինչպիսի անհեթեթ բան է փողի բաժանման պահանջը:

Ինչպէս տեսնում էք, առանձին խիլք ունենալ հարկաւոր չէ հասկանալու համար, որ սօց.-դեմօկրատների ահագին մասսան չի կարող այդպիսի յիմար առաջադրութիւններ անել: Ի հարկէ, ամենուրեք կան խելագարներ, բայց այդ չի նշանակում, որ գերմանական ռայխստագի ընտրութիւններին ձայն տուող 3,100,771 մարդիկ կորցրել են իրանց խիլքը:

Եթէ մենք ուշ դարձնենք դեմօկրատիքական ժողովուրդին, լրագրներին և ցանկանանք ուսումնասիրել հարցը, սօց. դեմօկր. գրականութեամբ, կը տեսնենք մեծ զարմանքով, որ սօց. դեմօկրատները ոչ միայն չեն ուզում ունեցածները բաժանել, այլ ընդհակառակը ձգտում են ոչնչացնել այդ բաժանումը. ինչքան էլ որ տարօրէն թւի, բայց այդ այդպէս է:

Սօց. դեմօկրատները գտնում են, որ ներկայումս իսկ և իսկ գոյութիւն ունի հողային բաժանումը և այդ կատարում է ամենաանարդարացի եղանակով: Ինչպիսի կլոր գումարներ են իրանց բաժին հանում ամեն տեսակ ձեռնարկողներ, որոնք այնուամենայնիւ ընդհանուր յարգանք ու համակրութիւն են վայելում: Եւ այդ պատճառով որքան բանւորներ, արհեստաւորներ, գիւղացիներ գրկւում են այն-

քան մեծ ջանքերով և զրկանքներով ձեռք բերած իրանց կարողութիւնից:

Բայց սոց.-դեմոկրատները չէին որ առաջինը երեւան հանեցին ներկայումս տեղի ունեցող այդ ամենամանարդարացի բաժանումը. այդ բանը երևան հանեցին աւելի շուտով, նրանց հակառակորդների թւին պատկանող մարդիկ: Ահա թէ ինչ է ասում աշխարհի բոլոր ծայրերում փառաբանւած ամենանշանաւոր գիտնականներից մինը, անգլիացի Միլլը:

«Մինք տեսնում ենք, որ այն ամենը, ինչ որ ձեռք է բերւում աշխատանքով, բաժանւում է համարեա թէ աշխատանքին հակառակ յարաբերութեամբ. ինչո՞ւ համար ամենից խոշոր բաժինները ստանում են նրանք, որոնք ոչինչ չեն շինում և յետագայ նւազ խոշոր բաժինները ստանում են նրանք, որոնց աշխատանքը ըստ էութեան չնչին է: Ուրիշ խօսքով, որքան աւելի ծանր ու անհաճոյ է դառնում մարդու աշխատանքը, այնքան աւելի քիչ է ստանում նա, և ամենայողնեցուցիչ ու առողջութեան համար ամենավտանգաւոր ֆիզիքական աշխատանքը չի տալիս այն հրաշխաւորութիւնը թէ բաւարարութիւն պիտի տրւի կենսական ամենաանհրաժեշտ կարիքներին»:

Միթէ սարսափելի և միևնոյն ժամանակ ճշմարիտ չէ այս, ընթերցող. քո շուրջը տեսածներդ միթէ քեզ չէն համոզում այդ բանի մէջ և միթէ քո սեփական փորձառութեան մէջ չէս գտնում այդ բանի հաստատութիւնը: Ահագին հարստութիւն դիզողները, մէկ վայելքից միւսի մէջ նետուողները, իրանց ամբողջ կեանքում գուցէ ոչ մի օգտակար բան չեն արել. և առանց աշխատելու սեփականացրել են ուրիշի աշխատանքի պտուղները:

Այժմ ընթերցող, դիմիր նրան, ով որ իսկապէս «իւր երեսի քրտինքով ուտում է իւր հացը» դիմիր իւր աշխատաւորական ոյժը վաճառելու ստիպւած բանւորին: Նա եթէ ճարպիկ, ժրջան և ուժեղ է և եթէ «բախտը» երեսից չէ ձգում նրան, կարողանում է երբեմն սև օրւայ համար մի փոքրիկ խնայողութիւն անել: Բայց բանւորների ահագին մեծամասնութիւնը, չը նայելով իւր աշխատանքով ու զըր-

կանքներով լի կեանքին, չի կարող այդքանն էլ անել: Եւ
երբ նրանք ստիպւած կը լինեն դադարել աշխատելուց,
նոյնքան աղքատ կը մնան, որքան աշխատանքի առաջին
օրը: Եւ որքան այնպիսիները գոյութիւն ունեն, ո-
րոնք հաւատացած չեն թէ այդքան յամառ ու սոսկալի աշ-
խատանքից յետոյ, իրանք և իրանց ընտանիքը չեն մեռ-
նելու սովից!

ՈՐՈՍԿԱՆՍՈՒԹԻՒՆ

ՊԵՏՐՈՍ ՊՍՍԹԱՆՃԵԱՆ

ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻ

ԹԻՒ

19.

Փարկազ

[Faint, mostly illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

Լսիր ինչ է կրկնում ձայնը.

Քէ արդարութիւն ես սիրում—

Ապա թամբիւր ձիւ աշխուժով:

Եթէ, այգիլ, ես մտածում—

Դիր շուտ ոտքդ ասպանդակում:

Քէ արդարն ասելու ես ընդունակ

Սլացիր առջ արծւից արագ.

Եւ Միրզա Շաֆֆին երգում է.

Մարակիր նրան ով ստում է:

ՐՕԴԷՆՇՏԷԴՏ

(Միրզա Շաֆֆիի երգերից)

Ճանապարհորդներ, ընթերցող, Ռէյն, Սիլվիա, Սաքսոնիա, կամ մեր գեղեցիկ հայրենիքի որևէ մի տեղը և դու ամենուրեք կը հանդիպես կիսամերկ, բոկոտն, ներս ընկած աչքերով մարդկանց. հարցնելով նրանց մասին, դու կիմանաս, որ նրանք բոլորը աշխատող սշակներ են և որ այդպիսի անբախտներ հազարաւորներով գոյութիւն ունեն ամեն տեղ, թէ գիւղերում և թէ քաղաքներում: Իսկ զանազան հաստատութիւններում ծառայող չինովնիկների ահագին մեծամասնութիւնը կարծում էք որ լաւագոյն կեանքի պայմաններ ունեն քան այսպէս կոչւած «ազատ» աշխատաւորների սուտը մասսաները:

Բոլոր այդ չինովնիկները ստիպւած են վաղ առաւօտից աշխատել մինչև ուշ գիշեր, առանց մի բոլոր ձեռքերը ծալելու, մանաւանդ մանր չինովնիկները, որոնք իրանց արդարև տաժանակիր աշխատանքի համար ստանում են մի խղճուկ վարձ: Եւ որքան որ բարձր դիրք ունենայ չինովնիկը, այնքան էլ թիչ կաշխատի և այնքան աւելի շատ կը ստանայ: Ինչպէս յայտնի է, նրանց մէջ կան այնպիսիները, որոնք ահագին ոտճիկներ են ստանում և համարեալ թէ ոչինչ չեն անում:

Այժմ, ընթերցող, դառնանք արհեստաւորներին: Նըստանցից շատ քերին և յաջողուծ իրանց համար ճանապարհ

հարթել. գուցէ մի քանիսին չեն սպանում կարիքն ու հոգոսը, բայց սոււար մեծամասնութիւնը հարկադրւած է կուել կարիքի դէմ, որը նրան ճնշում է այնքան մեծ ոյժով, սամեն ըրպէ վտանգ են սպառնում նրան խոշոր ձեռնարկութիւնները և արիւնուռչտ վաշխառուները. այդ ամենը միասին, պատրաստ են ամեն ըրպէ կործանել նրան և ոչընչացնել նրա սեփական փոքրիկ գործը: Եւ հազարաւորներ նրանցից, ընկել են և ընկնում են անհաւասար ու սոսկալի այդ կուում և կորցնելով իրանց անկախութիւնը լցնում են «ազատ» բանւորների շարքերը: Արհեստը վաղուց է դադարել քոսկի ապարանջան» լինելուց. բաւական է մի մեծ գործարանատէր, որպէսզի կորըստեան մատնեն հարիւրաւոր և հազարաւոր մանր արհեստաւորներ: Գործարանատէրը զրկելով նրանց աշխատանքից, զրկում է հետևապէս եւ գոյութեան միջոցներից: Ներկայումս միայն նա կարող է տանել այդ սոսկալի կըռիւր, ով որ շրջանառութեան մէջ կը դնէ խոշոր կապիտալ և մեծ միջոցներ: Այդքան ուժեղ է արգիւնաբերողների մրցումը: Լաւ չէ գնում գործը նոյնպէս առևտրի մէջ: Այստեղ էլ մանր առևտրականները վատ դրութեան մէջ են, մինչդեռ խոշոր առևտրականները ահագին հարըստութիւններ են ձեռք բերում: Այժմ, եթէ մենք նայելու լինենք գիւղերը, այնտեղ էլ կը տեսնենք, որ մանր գիւղացին անհաւատալի ջանքեր է գործ դնում ծայրը ծայրին հասցնելու և վերջնական քայքայումից զերծ մնալու համար: Մանր գիւղացու դրութիւնը կարճառօտ կերպով որոշելու համար, կասենք, շատ քիչ երջանիկ տեղերի բացառութեամբ գիւղացին ամենուրեք աղքատանում է: Այստեղ գործում է վաշխառուն, որը ճարպիկութեամբ օգտւելով անբերրիութիւնից, ահագին օգուտներ է ստանում: Եւ մենք աւելի ու աւելի յաճախ տեսնում ենք, որ շատ ու շատ կալվածներ ընկնում են մէկ մարդու ձեռքը և մանր գիւղացիները աւելի ու աւելի յաճախ են ծախում իրանց հողը խոշոր կալւածատէրերին: Եւ միմիայն խոշոր կալւածատէրն է, որ կարողանում է հաստատապէս շահ դուրս բերել նրանցից և օգտուել:

Այժմ, ընթերցող, դու տեսնում ես, որ ինչքան էլ մարդ ջանասիրութեամբ աշխատի, տքնի, միևնոյնն է նա չի կարող խոյս տալ կարիքից, դառնութիւնից, հոգսերից և

հարստութիւն ձեռք բերել. սակայն ինքն է ստեղծագործում այն բոլոր հարստութիւնները, որոնց տիրում են անգործ մարդիկ. կամ նրանք, որոնք այնքան չնչին ու փոքրիկ աշխատանք են թափում, որ այդ մասին խօսել իսկ չարժէ:

Գործունեայ աշխատաւորը հազիւ իր գոյութիւնն է պահպանում, իսկ ոչ մի գործ չը կատարողները կամ որևէ մի անօգտակար գործ կատարողները սեփականացնում են բոլոր հարստութիւնները. արդարացի է այդ ի հարկէ ոչ:

Անգլիական կառավարութիւնը հաշւեց, թէ ամբողջ ժողովրդական եկամտից որքան է հասնում չաշխատողներին և որքան աշխատողներին. երևաց, որ անգործ փոքրամասնութիւնը վերցնում է կէսից ավելին, իսկ մնացեալը՝ բաժին է ընկնում աշխատողներին, այսինքն համարեալ թէ Անգլիայի ամբողջ ժողովրդին:

Գերմանիայում էլ միևնոյն է և այդ բանում նա ոչնչով չի տարբերում Անգլիայից. եթէ կայ մի զանազանութիւն, այդ այն է, որ գերմանական կառավարութիւնը տարաբախտաբար այդպիսի հաշիւներ չի ներկայացնում:

Ի՞նչպէս կարելի արդարացնել իրերի այսօրինակ դրութիւնը. միայն նա, ով սրտի փոխանակ քար ունի իւր կրծքում, կարող է արդարացնել ժամանակակից դրութիւնը: Եւ որքան ուզում են, թող անիծեն սօց.-դեմօկրատներին, սրանք իրաւունք ունեն: Իրերի այդպիսի կարգ չի կարող և չը պէտք է լինի. անարդար է այն. հարկաւոր է փոփոխել նրան: Սօց.-դեմօկրատները չեն կաւում այն ըստացւածքների դէմ, որոնք արդիւնք են արտադրողական աշխատանքի. ընդհակառակն, նրանք այդպիսիներին իրանց հովանաւորութեան ներքոյ են առնում և պաշտպանում այն մարդկանց ոտնձգութիւնից, որոնք ոչինչ չանելով՝ ուզում են սեփականացնել ուրիշի աշխատանքի արդեանց մեծամասնութիւնը: Սօց.-դեմօկրատները այդպիսով կռիւ մղելով այն ամենի դէմ, որ հնարաւորութիւն է տալիս շահելու առանց որևէ աշխատանքի, ձեռք են բերում աշխատողների սեփական աշխատանքի արդիւնքի ապահովութիւնը:

Իայց սօց.-դեմօկրատները իրանց այդ ձգտման մէջ շատ հեռու չե՞ն գնում արդեօք: Ի հարկէ շատ լաւ կը լինէր, եթէ ստիպէին անգործներին համահաւասար չափով

աշխատել և այդպիսով ազատել բոլոր բանւորներին կարիքից ու հոգսերից: Այդ շատ ցանկալի կը լինէր, մանաւանդ որ սօց. դեմօկրատները, համարեա սեփականութեան քշնամի են, չէ որ նրանք մինչև իսկ յարձակուում են այն սեփականութեան վրայ, որոնք ձեռք են բերած սեփական, գուցէ և մեծ աշխատանքով. չէ որ սօց. դեմօկրատները—կոմմունիստներ են:

Իրանք շատ լուրջ առարկութիւններ են և պահանջում են մանրակրկիտ ու հանգիստ քննութիւն:

Այդ պատճառով, ամենից առաջ պարզենք թէ ի՞նչ բան է կոմմունիզմը և ի՞նչ՝ մասնաւոր սեփականութիւնը:

Բայց նախ քան այդ հարցերի քննութեան անցնելը, նախնական մի նկատողութիւն անենք: Բանը նրանուհի է, որ մարդիկ մեծ յօժարութեամբ են վիճում այն դէպքում, երբ նրանք տարակարծիք են լինում որևէ հասկացողութեան որոշման վերաբերմամբ. երբ հարց է ծագում, թէ ճիշդ մէկ հայեացքն է արդարացի, այն ժամանակ մարդիկ զայրանում են և անվերջ վիճում, եթէ մինչև իսկ այդ խնդրում շահագրգռած էլ չը լինեն: Այդպիսի վէճեր շատ յաճախ են պատահում. բաւական է յիշատակել պատկերամարտները, (ИКОНОБОРЦЫ) անաբաբտիստները, կամ Յոզի. Լէյդենի աղանդը. ներկայումս նոյնն էլ տեղի չունի՞ արդեօք «կոմմունիզմի» մասին: Չաշխատող և միմիայն հարստութիւն դիզելու ետևից ընկած մարդիկ այնքան ստեր են տարածել կոմմունիզմի մասին, որ մարդկանց մեծամասնութիւնը համարում է կոմմունիստին ամենաստոր ու վատթար. հենց որ սկսում ես կոմմունիզմի մասին խօսել, զգում ես, որ կանխաւ դատապարտւած ես. քո խօսքերը ոչ լսում են, ոչ թափանցում նրանց խորքը և ոչ մտածում նրանց վրայ, այլ պարզապէս աղաղակում են «անիծեալ լինի»: Յայտնի Ֆերդինանդ Լասսալի երեսին, մէկը բղաւեց մի անգամ. «դուք սօցիալիստ էք»: (Սօցիալիստ և կոմմունիստ իսկական իմաստով, միևնոյնն են) նա կամեցաւ այդ խօսքով վերջնականապէս ոչնչացնել Լասսալին, ըստ որում այդ բառը նախապաշարել էր հասարակութիւնը սօցիալիստական ձգտումների դէմ: Իսկ այդպիսի նախապաշարումները առաւել ուժեղ են քան կրօնականները:

Ահա թէ ինչու, այդպիսի դէպքերու, այնքան դժւար է խօսակցել և որևէ համաձայնութեան գալ:

Ընթերցող, դու, որ մինչև այժմ հետևեցիր իմ դատողութիւններին, չես սկսի ի հարկէ անիծել կոմմունիստներին, այլ լուրջ ու սառնարիւն՝ կը զբաղես այն հարցի քննութեամբ, թէ ի՞նչ է կոմմունիզմը:

Եթէ ուշադրութեամբ մեր շուրջը նայելու լինենք, իսկոյն կը նկատենք մի ամբողջ շարք օգտակար հաստատութիւններ, որոնք շինւած են հասարակութեան բոլոր կամ շատ անդամների ձեռքով: Մի տեղ մարդիկ խմբուած են մի հասարակութեան մէջ, նաւաբեկեալներին ազատելու, մի ուրիշ տեղ լուսամտարաններ շինելու, մի երրորդ տեղ՝ խրճուղիներ շինելու և այլն: Մարդիկ ոովորաբար միայն իրանց անձի մասին են մտածում, բայց վերոյիշեալ դէպքերում, միութիւններ են կազմում հասարակական նպատակների համար: Եւ փորձառութիւնը վաղուց ցոյց է տւել, որ այդօրինակ միութիւնները չափազանց մեծ օգուտ են բերում մարդկանց և ամեն մէկը որ քիչ թէ շատ ընդունակ է դատելու, կասէ, որ նրանք նպաստում են իւր սեփական յաջողութեան: Ի՞նչ պէտք է անէին մարդիկ, եթէ չը լինէին հասարակական ջանքերով ձգւած երկաթուղին, կամ ընդհանուրի հաշուով հաստատուած ուսումնարանները (չը նայելով որ վերջիները, ներկայումս, շատ անդհացուցիչ են և սակաւաթիւ) կամ որքան վատ կը լինէր մեզ համար, եթէ չը լինէին ապահովագրական ընկերութիւնները, որոնք այժպէս ասած, ունեն որպէս միակ նպատակ, հրդէհից հասած ֆրանսերի ծանրութիւնը բաժանել շատ մարդկանց վերայ, առանց որի՝ ամբողջ Թշւառութիւնը կը բարդէր մէկ մարդու վերայ և թերևս կը տանէր վերջնոյս դէպ ի վերջնական կործանումն: Եւ այդպիսի հազարաւոր հաստատութիւններ կան: Այդ ընկերութիւնների օգտակարութիւնը պարզ է նրանք բոլորը ներկայանում են որպէս մասըն սօցիալիզմի, որովհետև սօցիալիզմը ուրիշ բան չէ եթէ ոչ շահերի ընդհանուր լինելու սկզբունքը:

Ասօրեայ կեանքում, ամեն մարդ փնտռում է իւր սեփական շահը և յաճախ կամ համարեա միշտ միմիայն դրան է ձգտում, առանց ուշադրութիւն դարձնելու մերձա-

ւորներէ շահի վրայ. այստեղ տիրապետում է սառն, նողկալի, ակներև եսասիրութիւնը:

Ոստայնանկութեան մեծ գործարանները, աղքատութեան դուռն հասցրին հազարաւոր մանր ջուհակներէ: Բայց կամ մէկը, որ անհանգիստ լինի այն մասին, թէ մի գործարան կարող է մուրացկան դարձնել, ուժեղ, ջանասէր և երջանիկ մարդկանց մի ահագին բազմութիւն: Ո՞վ է վրդովւում որ մի կօշկի գործարան, կորստեան է մատնում անթիւ մանր անկախ կօշկակարներ: Միթէ վաշխառուն հետաքրքրւում է երբ և իցէ իւր զոհերի վիճակով: Մի որևէ ակցիօներական ընկութեան հիմնադիրները, մտածում են արդեօք ակցիօնէրներէ մասին, եթէ վերջինները կորցնեն իրանց երբեմն ահագին ջանքերով ձեռք բերած կարողութիւնը: Ոչ, ոչ ոք, ոչ մի անգամ այդ մասին չի մտածում և ես համոզւած, եմ որ ծաղրի կենթարկէին այն մարդուն, որը իւր մերձաւորների դրութեան վրայ ուշադրութիւն կը դարձնէր: Այստեղ բացի եսասիրութիւնից ոչինչ գոյութիւն չունի: Իւրաքանչիւրը միմիայն իւր մասին է մտածում, առանց ի նկատի ունենալու ուրիշների շահերը. «ինչիս են պէտք ուրիշները, միայն թէ ես հանգիստ լինեմ»:

Բայց չը նայելով եսասիրութեան տիրապետութեան, մարդկային շահերի ընդհանրացումը անընկճելի ոյժով առաջ է գնում, և գնալով, աւելի լաճախակի կազմում են խմբումներ յօգուտ ընդհանուր գործի. սոսկալի արագութեամբ աճում են միութիւնները, պետութեան և համայնքների գործունէութիւնը հետզհետէ աւելի — ուժգնօրէն, աւելի մեծ տարածութիւններ է գրաւում: Ո՞վ կարող էր նախատեսել, որ այդքան մեծ քանակութեամբ զանազան բնկերութիւններ գալու են բաւարարութիւն տալու հասարակութեան այլ այլ և պահանջներին: Ո՞վ կարող էր նախատեսել, որ բոլոր երկիրները կապելու են իրար հետ երկաթուղիներով կամ հեռագրաթելերով, որոնց շնորհիւ մեր մտքերը պիտի փոխանակէինք ամենահեռաւոր տարածութեան վրայ, այն էլ ամենաանհաւատալի արագութեամբ: Ո՞վ կարող էր երևակայել այնքան սաստիկ ու արագ աճող պօստը որը ընդհանուր և արդարացի հիացմունք պիտի պատճառէր: Միթէ կարելի էր երևակայել գաղային լու-

աւորութիւն ու ջրանցքներ. (водопроводы) մի կարող էր մտածել ժամանակակից հրդեհաշիջութեան մասին: Եւ սակայն, այդ բոլորը սօցիալիզմի մի մասն են կազմում: Մէկ խօսքով, չը նայելով ամենուրեք լիակատար կերպով տիրող եւսասիրութեան և անխնայ կուրին, մարդկային շահերի հասարակականացումը ճանապարհ է բաց անում իւր համար:

Յօգուտ ընդհանուրի ի միասին գործ դրած աշխատանք—անա այս է մեր ժամանակի բնորոշ գիծը. մի գիծ, որ օրէցօր առաւել պայծառ գոյնով է երևան գալիս: Թող անէ՞ծք կարդան սօցիալիզմին, անխժողները իրանք են որ գնում են դէպի նրան. ամենուրեք և միշտ հասարակական շահերը առաջին պլանն են անցնում և սօցիալիզմը, հակառակ այն անարգանքին ու ծաղրին, որին նա ենթարկւում է, կատարում է իւր յաղթական և հանդիսաւոր առաջխաղացութիւնը, շօշափելով գոյութիւն ունեցող բոլոր մարդկային յարաբերութիւնները:

Սօցիալիզմին ինքնիրան թշնամի յայտարարողը, շահերի հասարակականացման, հետևապէս եւ մարդկութեան թշնամին է: Ուրեմն և թող նա ոչնչացնէ ամենից առաջ ճանապարհները, խճուղիները, ուսումնարանները, եկեղեցիները, հասարակաց պարտէզներն ու ծառուղիները, թող ոչընչացնէ բաղանիսները, թատրոնները, դազային խողովակները, սոսոցման միջոցները, թող նա ոչնչացնէ հասարակական շէնքերը, վարչական հաստատութիւնները, դատարանները, բոլոր հիւանդանոցներն ու բարեգործական հիմնարկութիւնները, երկաթուղիները, հեռագրական թելերն ու պօստը. այդ բոլորը բնաջինջ անելով, նա կոչընչացնէ եւ սօցիալիզմը. որովհետև բոլոր այդ հաստատութիւններն ու յարմարութիւնները պարունակում են իրանց մէջ սօցիալիզմի սաղմերը որոնք նրա մի մասն են:

Ինչպէս որ եսասիրութիւնը բնատուր է մարդուն, այնպէս էլ սօցիալիզմը յատուկ է նրան: Այդ իսկ պատճառով, անհնար է ոչնչացնել սօցիալիզմը: Ամենքի համար պարզ է այդ: Մենք արդէն մասամբ կօմմունիզմի մէջ ենք ապրում, և արագութեամբ սլանում ենք դէպի նրա թագաւորութիւնը: Հեռու չէ այն երանաւէտ օրը, երբ հասարակական շահը կանցնի բոլոր մարդկային յարաբերութեանց ուղիք և երբ ընդհանուրի օգուտը սահման կը դնէ եսա-

սիրութեան: Հարուստ ալիւրավաճառը կապալով վերցնում է ամբողջ երկաթուղիներ և նրանց վրայով ճանապարհում է դատարկ վագոններ որպէսզի ալիւրը չը գնայ այդտեղ, որտեղ ամենից աւելի հացի կարիք է զգացուում. այդ տեղերի բնակչութիւնը ստիպւած է լինում կամ ահագին փող վճարել այդ շահադէտին և կամ սովամահի դատապարտուել: Ալիւրավաճառը օգտուում է ժողովրդի աղքատութիւնից, որպէս զի մեծացնէ իւր առանց այն էլ ահագին հարստութիւնը, իսկ գները ընկնելիս գերադաս է համարում փթեցնել իւր ապրանքը, քան թէ արժան գնով ծախել: Այս բոլորը միթէ չէ՞ն հանդիսանում իբրև սովորական կարգեր. բայց և այնպէս, պարզ է ամենքի համար որ այդպիսի եսասիրութիւնը վնասում է հասարակութեան: Եւ կը գայ մի օր, երբ մարդիկ կարող կը լինեն բոլոր մարդկանց շահերը հակադրել առանձին մարդկանց եսասիրական շահերին: Հասկանալի է որ ամենքի համար, բացի ուրիշներէ հաշուով ապրողներից, անհամեմատ լաւ կը լինի այդ:

Դրա դէմ ոչինչ չունենք—կասեն ընթերցողներից ոմանք, եթէ այդ տեսակէտից նայելու լինենք, ապա ուրեմըն մենք ամենքս էլ—սօցիալիստ ենք: Բայց այստեղ հարցը այդ տեսակ կօմմունիզմին չի վերաբերում, այլ նրան, որը ուզում են իրագործել սօց. դեմոկրատները, այսինքն սեփականութեանց հասարակականացման: Հարստութեան բաժանումը թող չը լինի, բայց չէ՞ որ յամենայն դէպս սեփականութիւնը ոչնչանալու է, և հենց այդ բանն է, որ մեզ զինում է սօցիալիզմի դէմ:

Բայց նախ հարց տանք—իսկապէս սօց. դեմոկրատները կամենում են ջնջել մասնաւոր սեփականութիւնը:

Ի՞նչ բան է սեփականութիւնը—այն որի տէրն է մարդը—շատ լաւ: Այժմ, ասացէք ինդրեմ, սօց. դեմոկրատները երբ դուրս եկան Պետրի կամ Իվանի ունեցածի դէմ: Սօցիալիստական մի արտադրութեան ժամանակ երբ և իցէ դուք տեսել էք որ յարձակած լինեն առանձին անձերի սեփականութեան վրայ: Այնուամենայնիւ այդ բնական կը լինէր. բաւական է քննել թէ այս կամ այն մարդ ինչպէս է ձեռք բերել իւր կարողութիւնը, եզրակացնելու համար որ նա չի պատկանում իւր տիրոջը: Օրինակներն աւելորդ են, ամեն մարդ իւր սեփական փորձառութեան թող դիմէ: Սակայն

սօց. դեմօկրատները երբէք չեն պահանջել քննութեան ենթարկել առանձին անհատների իրանց կարողութեան վրայ ունեցած իրաւունքը, երբէք նրանք չեն պահանջել սեփականութեան յարաբերութիւնների այս կամ այն կանոնաւորումը: Երբէք և ոչ մի տեղ՝ այդ տեղի չէ ունեցել: Նա որ սօց. դեմօկրատներին այդպիսի բաներ է վերագրում, կամ ծանօթ չէ խնդրին և կամ բացարձակապէս ստում է: Սօց. դեմօկրատները լաւ գիտեն որ առանձին անձերի ինչ ձեւով իրանց հարստութիւնը ձեռք բերելու քննութեամբ զբաղւելը, անօգուտ և անկարևոր մի աշխատութիւն է: Եւ նրանք դրանով չեն էլ զբաղւի: Նրանք չեն նախանձում պ. Տրօտշիլդին և նրանց չի հետաքրքրում թէ ի՞նչ չափերի է հասել պ. Փօն-Բլէյխբէրգերի և Երարեկամներ-ի հարստութիւնը: Սօց. դեմօկրատները, ի հարկէ, անխոնջ կերպով հետևում են հասարակական յարաբերութիւնների անընդհատ փոփոխութիւններին և աշխատում են թափանցել նրանց մէջ, ըմբռնել նրանց պատճառները: Նրանք լաւ գիտեն որ այդպիսի փոփոխութեանց հիմնական պատճառները՝ անարդարութիւնն ու բռնութիւնն են և չը նայելով դրան, սօց. դեմօկրատները ոչ մի անգամ չեն մտածել այն պատճառների մասին, որոնք ազդեցութիւն են թողնում առանձին անձերի սեփականութեան դրութեան վրայ: Վերջիններիս սեփականութեան դրութիւնը սօց. դեմօկրատները համարում են որպէս փաստ և նրան յարգանքով են վերաբերում: Եւ յարգանքը դէպի անհատական (առանձին անձի պատկանող) սեփականութիւնը այնքան մեծ է, որ գոյութեան վրայ նրանք նայում են, որպէս մահւան պատժի արժանի մի գործողութեան վրայ: Յեղափոխութեան տիրապետութեան ժամանակ, Փարիզի բոլոր փողոցների անկիւններում կայցրած էին յայտարարութիւններ «մահ գողերին» բովանդակութեամբ: 1832 թւի բանւորական ապստամբութեան ժամանակ, Լիօնում, ապստամբներից մէկը սպանեց մի մարդու, որը իւրացրել էր ուրիշ սեփականութիւնը: 1871 թւին, Փարիզի՝ ներկայումս այնքան անարգւած կօմմունայի տիրապետութեան ընթացքում, այդ վիթխարի և զեղեցիկ քաղաքում չէին երևում ոչ գողեր և ոչ պոռնիկներ: Հետաքրքիր է այն որ հէնց որ Փարիզի փողոցներում երևացին յիշեալ յայտարարութիւ-

ները, նշանաւոր Ռօտշիլդը շտապով խոյս տւեց այնտեղից։ Իսկապէս ներկայուեմ՝ լիովին նւիրական չի համարուում մասնաւոր սեփականութիւնը, բայց սօց. դեմօկրատները այդտեղ մեղաւոր չեն։ Նրա ոչնչացումը, երբեմն ոչ միայն օգտաւէտ է, այլ մինչև իսկ անհրաժեշտ. ինչպէս օրինակ, երկաթուղու գիծը անցկացնելիս կամ խճուղի շինելիս. բայց այդ դէպքում ևս, սօց. դեմօկրատները չեն որ ուղարկում են դատական գործադիր իշխանութիւններին, վաճառելու որևէ կարևոր տնային իր, ի հաշիւ ցանքսի համար արևած մի փոխառութեան կամ առնելիքի։ Սօց. դեմօկրատները չեն նոյնպէս որ արդարացում են, մեր ժամանակներում գոյութիւն ունեցող, ուրիշի սեփականութիւնը իւրացնելու գործողութիւնները, որսնք պարզապէս անիրաւացի են՝ բայց հիմնւած են կատարած իրաւաբանական ձեւականութիւններէ վրայ։

Միայն մի բանի դէմ է որ ըմբոսաւանում են սօց. դեմօկրատները։ Նրանք չեն կուում մի մարդու հարիւր հազարներ կամ միլիօններ ունենալու հնարաւորութեան դէմ։ Իւրաքանչիւրը կարող է հարիւր հազարներ և միլիօններ վատնել օգտակար կամ անօգուտ կերպով, այդ չէ որ հետաքրքրում է սօց. դեմօկրատներին, թէև երբեմն այդ մասին էլ մտածելը՝ աւելորդ չէր լինի։ Բայց բանը նրանումն է, որ այդ հարիւր հազարներն ու միլիօնները ծառայում են որպէս միջոց իրանց տէրերին, նորանոր հարստութիւններէ համար, որոնք աճում և բազմապատկւում են մինչև իսկ այն դէպքում՝ երբ նրանց սեփականատէրը դրականապէս ոչինչ չի անում և նրանց շատացման համար մատը մատին անգամ չի խփում. այդ հարիւր հազարներն ու միլիօնները ներկայանում են որպէս կամուրջ, որի վրայով շատ մարդկանց ծանր ու դառնագին աշխատանքի պտուղներն անցնում են մի բուռն երջանիկ մարդկանց ձեռքը, այն սոսկ պատճառով որ վերջիններս արդէն հարուստ են։ Կարճ խօսքով կարելի է այսպէս ասել.— Այդօրինակ սեփականութիւնը դառնում է կապիտալ և դրա դէմ է որ կուում են սօց. դեմօկրատները։ Հարստութեան կապիտալ դառնալու յատկութիւնը, սեփականութեան կապիտալիստական բռնաւորութիւնը և սրանից բղխող, ուրիշի աշխատանքի պտուղներէ՝ անգործների՝ ձեռքն անցնելու հնարաւորութիւ-

նը, ներկայումս գոյութիւն ունեցող բաժանման եղանակը, որի շնորհիւ մեծագոյն մասը հասնում է ոչինչ չանողներին, մինչ ամենայամառ և ծանրագին աշխատանքը գործ վնողներին հասնում է այնքան, որքան անհրաժեշտ է ամենակենսական պահանջներին բաւարարութիւն տալու համար, ամբողջ ժողովրդի սոսկալի աղքատութիւնը և սակաւութիւ մարդկանց անչափ աճող հարստութիւնը, ահա թէ ինչոմն է բանը: Մեռեալ սեփականութիւնը տիրում է կենդանի աշխատանքի պտուղներին և որովհետև կենդանի աշխատանքը իւր արդիւնքի սեփականացման անվիճելի իրաւունքն ունի, այդ պատճառով մեռեալ սեփականութիւնը— թշնամի է կենդանի սեփականութեան:

Այստեղ տեղի է ունենում աշխատանքի և կապիտալի կռիւր:

Այժմ՝ վերոյիշեալ հարցը թէ— «ի՞նչ բան է սեփականութիւնը», պէտք է քննել մի ուրիշ կողմից ևս: Առաջ մենք նրան բնորոշեցինք այսպէս. «սեփականութիւնը այն բանն է՝ որի տէրն է մարդը»: Այդ սահմանումը բաւականաչափ լիակատար չէ, միակողմանի է. այժմ հարկաւոր է քննել այն կարևոր հարցը թէ ո՞ւմ պէտք է պատկանի աշխատաւորի ստեղծածը: Ներկայումս կէսից աւելին բաժին է ընկնում մեռած կապիտալին, իսկ աշխատաւորը— լինի նա վարձկան բանւոր, չինովնիկ, արհեստաւոր կամ գեղջուկ, մեծ մասամբ ստանում է այնքան, որքան հարկաւոր է սովամահ չը լինելու համար: Այդ յաւիտեան աշխատող մեղուները, իրանց ստեղծած արժէքների միայն փոքրիկ կէսն են ստանում: Նրանք զրկւած են մինչև իսկ ժամանակակից քաղաքակրթութեան բարիքներից օգուելու հեռաւոր յոյսից:

Բայց ուրիշ ի՞նչ կարող է նրանց պատկանել, եթէ ոչ իրանց սեփական աշխատութեան արդիւնքը: Բանւորների, չինովնիկների, արհեստաւորների կամ գիւղացիների ստեղծած արդիւնքների մեծ մասին, ի՞նչ իրաւունքով է տիրանում մեռեալ կապիտալը: Ի՞նչի վրայ է իմնուում այդ իրաւունքը: Ի՞նչով է այդ իրաւունքը զանազանոււմ ճորտատիրոջ՝ իւր ճորտերի աշխատութեան վրայ, կամ աւատների՝ գիւղացիների աշխատութեան վրայ ունեցած ի-

րաւունքից: Այստեղ զանազանութիւնը միայն ձևի մէջն է և ուրիշ ոչինչ:

Ճորտութիւնը—անարդարութիւն է. ճորտատիրական իրաւունքը—անարդարութիւն է: Կապիտալիստական սեփականութեան իրաւունքը, ուրիշի աշխատանքի արդիւնքի վրայ, նոյնպէս անարդարութիւն է: Ընկան երկու անարդարութիւնները—ճորտութիւնն ու ճորտատիրական իրաւունքը կընկնի եւ երրորդը—կապիտալիստական սեփականութեան իրաւունքը: Նրա տեղը կը զբաւէ, աշխատաւորների իրանց սեփական աշխատանքի արդիւնքի վրայ ունեցած բընական և հետևաբար նւիրական իրաւունքը:

Աշխատանքն ու կապիտալը կը կանգնեն դէմ առ դէմ, որպէս երկու թշնամի բանակներ և նրանց միջև տեղի կունենայ մօտաւորապէս հետևեալ խօսակցութիւնը:

Կապիտալ.—Աշխատանք, քո արդիւնքի մեծագոյն մասըն եմ պահանջում, որովհետև ես քեզ համար անհրաժեշտ եմ:

Աշխատանք.—դո՛ւ, կապիտալ, ինձանով ես ստեղծւած և դու ինքդ իմ սեփական արդիւնքն ես, բայց թող քո տէրերը օգտւեն քեզանից, միայն թէ իմացիր որ եթէ դու կրկին կը վիճես իմ նոր արտադրածի մասին, այն ժամանակ ես քեզ ամբողջովին կը պահանջեմ, ըստ որում դու իմ զաւակն ես, ինձանից ես ծնւել: Բոլոր իմ նորագոյն ստեղծածները թող ինձ, նրանք ինձ են պատկանում:

Ասա այժմ, ընթերցող, ձի աւելի համեստ է և արժանի մեր համակրանքին: Սօցիալ-դեմօկրատները կենդանի աշխատանքի կողմն են, և նրա սեփականութեան իրաւունքն են պաշտպանում: Միթէ նրանք իրաւացի չի՞ն:

Միթէ աշխատել չուզողը՝ իրաւունք չունի օգտուելու ուրիշի աշխատանքի արդիւնքով: Ով հիւանդ է կամ հաշմանդամ, կարող է և պէտք է որ աշխատի:

Կապիտալի (թէկուզ աշխատանքով ձեռք բերած) «վաստակ»ը արդարացնելու համար, մէջտեղ են բերում ձեռնարկողների բիսկը. չէ՞ որ նա կարող է ամեն բոպէ կորցնել իւր կապիտալը: Բայց ասացէք խնդրեմ, աշխատանքն ի՞նչ բան ունի այստեղ, միթէ այդ չի՞ առաջանում ձեռնարկողներին իրար հետ ունեցած անընդհատ կուրից և կամ նրանից, որ կապիտալիստը չի կարող իմանալ թէ իսկապէս պահանջու՞մ է այն, ինչ որ

ինքը հրամայում է արտադրել. թող որ կապիտալիստները, կապիտալիստների դասակարգը, ոչնչով չեն վտանգում, որովհետև նրանց հարստութիւնները աճում են ամեն օր: Իսկ բանւոր դասակարգը միթէ չէ ենթարկում իրան վըտանդի և այն էլ մեծ վտանգի: Երբ արտադրութիւնը կանգ է առնում, երբ վարձագիրը ընկնում է, և բանւորական մասսան անզործ է մնում և երբ այդ պատճառով դժւարի՞ դրութեան մէջ են ընկնում նոյնպէս մանր արհեստաւորը, առևտրականը, երգեմն և գիւղացին—այն ժամանակ բանւոր մարդկանց կացութիւնը չափազանց ծանր է դառնում և շատերը ուղղակի քաղցի են դատապարտում. միթէ քիչ ենք լսում սովատիճի մասին. և արդարև, այդ չէ՞ ըիսկը:

Ի՞նչ պէտք է անել, իրերի այսօրինակ դրութիւնը փոխելու համար:

Նախ քան այդ հարցի քննութեան անցնելը, պէտք է նկատել որ այդ փոփոխութիւնը չի կարող միանգամից՝ մի օրում տեղի ունենալ. խնդիրը՝ բնական անհրաժեշտութիւնից բղխած, աստիճանական զարգացման մասին է: Այդ քանը սօց. դեմօկրատները ներկայացնում են մօտաւորապէս այսպէս:

Կար ժամանակ, ոչ այնքան հեռու, երբ միջին դասակարգը հանդիսանում էր որպէս գլխաւոր հիմք պետութեան ինչպէս և հասարակութեան: Մեքենաների գիւտը սկիզբ դրեց խոշոր արդիւնաբերութեան և խոշոր հողագործութեան: Միջին դասակարգը տիրոջից դառնում է վարձու բանւոր. վարձու բանւորները միանում են արտադրութեան միջոցով. միջին դասակարգը զրկելով իւր սեփականութիւնից, կորցնում է իւր ինքնուրոյնութիւնը. և այդ սեփականազրկութիւնը կապիտալիստների ձեռքով, ներկայումս ընթանում է անսովոր արագութեամբ. մանր արհեստաւորն ու գիւղացին աւելի ու աւելի դժւարութեամբ են պահպանում իրանց դիրքը: Միջին դասակարգի նւազումը և վարձու բանւորների շատացումը, տանում են դէպի կապիտալիստների քանակի նւազեցումը որով և անագիճ հարստութիւնը նաւարում է սակաւարի ձեռքերում: Եւ երբ մի կողմից խոշոր կապիտալիստների նւազումը, իսկ միւս կողմից կապիտալների աճումը կը հասնեն իրանց ծայրագոյն կէտին, այն ժամանակ, հասարակութեան մէջ գոյութիւն

ունեցող ներհակութիւնը՝ անտանելի կը դառնայ բանւորական մասսայի համար, և սա՛ վերջ կը տայ ժամանակակից հասարակական կարգերին: Ահա այդ ժամանակ կը գայ սօցիալիզմի Թագաւորութիւնը: Աշխատանքը կը դառնայ հասարակական, գործը կը բաժանւի որոշ պլանով և որովհետեւ այդ բանի համար հարկաւոր կը գան բոլոր աչքի առաջ եղող հաստատութիւնները—հողը, գործարանը, մեքենան և այլն, ապա անրանց սակաւաթիւ տէրերը կը զրկուին իրանց կապիտալներէց: Կարող է պատահել որ կապիտալիստները իրանց յօժար կամքով կը զիջեն իրանց հարստութիւնը, այդ դէպքում նրանց կօմմունիստական վարձուները հարկ եղածին պէս կը գնահատուի ու կը վարձատրուի: Բայց եթէ նրանք, յենւելով գոյութիւն ունեցող պետութեան վրայ կըսկսեն դիմադրել, այն ժամանակ նրանք կը կորչեն, նորակազմ պետութեան ոյժի հետ տեղի ունեցած կռոււմ: Նոր հասարակական կարգերի օրով, աշխատանքը կը բաժանւի լաւագոյն և ճշգրիտ մտածւած յատկազօծի համեմատ, ճիշտ այնպէս, ինչպէս ներկայումս արւում է մեծ կալւածներում, գործարաններում կամ պետական ձեռնարկութիւններին մէջ: Այդ ժամանակ կը վերանայ անպէտք, աւելորդ աշխատանքը, և բոլորի ձեռքով կատարւած ամբողջ անհրաժեշտ գործը, կունենայ իւր մեծագոյն օգուտը: Ամենքը պէտք է աշխատեն և ամենքի համար ժամանակ կը լինի հանգստանալու և հոգեպէս զարգանալու: Ներքին դասակարգային կռի վերացմամբ, կը վերանան եւ ժողովուրդներին արտաքին պատերազմները. ամենքը կօմմունիստներ կը լինեն, և որպէս կօմմունիստներ՝ ամենքն էլ կաշխատեն: Ընդհանուր դրութեան բարելւման համար, որովհետեւ դրանումն է կայանում բոլորի երջանկութիւնը:

Այդ՝ ի հարկէ ապագայի ընդհանուր պատկերն է, ոչ ոքչի կարող այժմ նախազուշակել զարգացման ճշգրիտ և մանրամասն ընթացքը: Եւ այդ անհրաժեշտ չէ, բաւական է որ սօց. դեմօկրատները գիտութեան հիմնական միտքը ճշմարիտ է: Անգլիական ինժեներ Գէորգ Ստէֆէնսընը սրանից յիսուն տարի առաջ, առաջին երկաթուղին շինելիս, միթէ կարող էր երևակայել այժմեան շոգեշարժը, երկաթագծերը, կամ ազդանշանները (сигналь). բայց նրա հիմնական միտքը ուղիղ էր և այդ պատճառով էլ ամբողջ աշ-

խարհը նւաճեց: Սօց. դեմօկրատները ուսմունքը նոյնպէս կը յաղթանակէ, ըստ որում նա բովանդակ մարդկութեան շահերն է արտայայտում: Արդարացի չէ որ շատերն աշխատին, իրանց առողջութեան գնով, միայն նրա համար որ մի բուռն անգործ մարդիկ, հաճելի և պէս պէս վայելքներով ճոխ կեանք վարեն: Ոչ ոք չի համարձակւի բացասել որ աշխատանքի խելացի բաժանումը, աշխատելու պարտաւորութեան զգացմունքը և անպէտք ու աւելորդ արտադրութիւնների (օրինակ-թնդանօթներ կայն) ոչնչացումը, յաւիտենապէս կը բարելաւեն մարդկութեան ընդհանուր դրութիւնը, կը տան նրան արժանավայել կեանք:

Միթէ նւաճ շահաւէտ են ներկայումս գոյութիւն ունեցող համաշափօրէն կազմակերպւած աշխատանքի ճիւղերը: Անկարելի պիտի լինէր 10 պֆ.ով մի նամակ ուղարկել Գերմանայից Աւստրիա և 20 պֆ.ով— Աւստրիայից Գերմանիա, եթէ ընդհանուր, համաշափօրէն կազմակերպւած պօստը չը պատկանէր պետութեան, այլ մասնաւոր, առանձին անձերի սեփականութիւնը լինէր: Տարակոյս չը կայ որ այժմեան, բոլորի համար օգտաւէտ պօստը շատ թերութիւններ ունի, ինչպէս օրինակ այն, որ ստորադաս չինովսիկները չափազանց փոքրիկ վճար են ստանում, համեմատաբար իրանց իսկապէս տաժանակիր աշխատանքին կայն: Բայց որքան հեշտութեամբ կարելի էր այդ ամենը կարգի բերել, եթէ միայն ցանկութիւն լինէր:

Այդպիսի օգուտ ամեն մի գործում կարելի է ձեռք բերել, միայն հարկաւոր է որ իւրաքանչիւրը այդ մասին մտածէ: Պօստը— ուսանելի մի օրինակ է:

Սօց. դեմօկրատները այն կարծիքը թէ ինչպէս որ պօստն ու երկաթուղին պետութեան գոյքն են դարձել, այնպէս էլ, մօտ ժամանակում, արտադրութեան բոլոր գործիքներն ու հաղորդակցութեան միջոցները պիտի անցնեն հասարակութեան ձեռքը, այդ կարծիքը առիթ է տւել այն զրպարտութեան, որ իբր թէ սօց. դեմօկրատները ընդհանրապէս դէմ են ամեն մի, մինչև իսկ «փոքր մարդկանց» սեփականութեան: Բայց ոչ թէ սօց. դեմօկրատները, այլ խոշոր սեփականութիւնն ու խոշոր կապիտալն են այդ անողները. և փոքրիկ սեփականութիւնը ան-

պարտելի ուժով ձգուում է դէպի խոշորը: Խոշոր սեփականանատէրերը, միշտ իրանց ձեռքը մեկնում են փոքրիկ հարըստութիւններին և միշտ նրանք են որ կրկնում են թէ սօցդեմօկրատները՝ փոքր սեփականութեան թշնամիներն են: Որքան ստախօսութիւն: Սօցիալ դեմօկրատիան մատնացոյց է անում միայն կեանքի յաւազոյն պայմանների ձեռք բերելու միջոցները, և այդ միջոցները վաղ թէ ուշ, փոքր սեփականատէրերի պրօլետարանալուց յետոյ, կը դործադրեն ժողովրդական մասսայի ձեռքով. այդ միջոցներն են—աշխատանքի համաչափ կազմակերպութիւն և կապիտալների՝ ժողովրդին անցնելը: Ուրիշ խօսքով սօցիալ-դեմօկրատիան ձգտում է մասնաւոր սեփականութիւնը դարձնել հասարակական, կօմունական, բայց այժմ ներկայումս, իրագործել այդ՝ անհնարին է:

Սօցիալ-դեմօկրատիայի կարծիքով, անխելքութիւն կը լինէր, այժմ իսկ անմիջապէս՝ զրկել փոքր սեփականատէրերին իրանց կարողութիւնից: Դրանով ուզում են միայն վախեցնել անգիտակ մարդկանց: Սօց-դեմօկրատիան ընդհակառակը փոքրիկ մարդկանց բարեկամն է— որովհետև նա պրօլետարիատի կուսակցութիւնն է. և խոշոր սեփականութեան շահերը թշնամի են փոքրերի շահերին այնքան ժամանակ, քանի դեռ փոքրը կուլ չէ գնացել մեծին:

Սօցիալ-դեմօկրատիան ընդհանրապէս չի մտածում այժմ իսկ ոչնչացնել մասնաւոր սեփականութիւնը. բայց նախազգուշացնում է որ մենք աստիճանաբար հասնում ենք այն վախճանական կէտին, երբ բանւոր դասակարգը կապրատամբի, ի պաշտպանութիւն իւր շահերի իրաւունքների, խոշոր սեփականութեան ոճրագործ ոտնձգութիւններին դէմ: Կապիտալիստական հասկացողութիւնը՝ տեղի կը տայ աշխատաւոր ժողովրդի սեփականութեան հասկացողութեան: Ինքը սեփականութիւնը չի ոչնչանայ. նա միայն կերպարանափոխութեան կենթարկւի. իսկ դրա դէմ ոչ ոք չի կարող առարկել: Վաղուց ի վեր գոյութիւն ունեցող սեփականական յարաբերութիւնները չեն մընում անփոփոխելի, որովհետև այդ բանը կասեցնում է մարդկութեան զարգացումը դէպի աւելի բարձր կատարելագործութիւնը: Եւ խելագարութիւն կը լինէր մարդկութեան զարգացման դադարումը պահանջել. սեփականութեան յարաբերութիւնները ինքն ըստ ինքեան ձգտում են

ասելի ու աւելի կատարելագործման: Միթէ կարելի է համեմատել ներկայ հասարակական յարաբերութիւնները, հին կլասիքական կամ միջնադարեան յարաբերութիւնների (ըստըրկութիւն. ճորտատիրական իրաւունք, աւազակային ասպետութիւն) հետ. նկատելի չե՞ն արդեօք դէպի լաւը կատարած փոփոխութիւնները: Այնուամենայնիւ, ներկայումս էլ տիրապետում է անարդարութիւնը: Հասարակական յարաբերութիւնների գալիք փոփոխութիւնը՝ կոչնչացնէ այդ անարդարութիւնը, հէնց գուցէ նրա համար որպէս զի մաքրէ, մարդկութիւնը դէպի կատարելագոյն հասարակական եղանակները տանող ճանապարհը: Երբ որ կոչնչանայ վարձու աշխատանքը, երբ կընկնի խոշոր կապիտալի տիրապետութիւնը, այն ժամանակ եւ անհետ կը կորչին վաղեմի ըստրկութեան մնացորդները: Բոլորը կը լինեն ազատ ու հաւասար և մարդկանց միջև կը տիրէ փոխադարձ համակրանքը ու աջակցութիւնը: Բանւոր ժողովրդից չեն խլի այլևս ամեն մի հնարաւորութիւն՝ օգտուելու իւր աշխատանքի պտուղներից և իւրաքանչիւր աշխատող կըստանայ բաւարար սնունդ, բաւարար հագուստ, հանգստեան ժամանակ և մտաւոր դարգացման ամեն միջոց:

Այդ բոլորից յետոյ, ով կարճի է ասել որ սօց. դեմօկրատիան անիրաւացի է: Եւ գիւղացիները, որոնց ամենից աւելի զինում են նրա դէմ, կըմբռնեն որ ճամբարութիւնը նրա կողմն է, որովհետև նրանք (գիւղացիները) արդարութեան աւելի խոր ու առողջ գիտակցութիւնն ունեն: Հէնց գիւղում, աւելի նկատելի է սեփականութիւնների յարաբերութեան փոփոխման պատճառած բարիքը. իսկ եթէ դեռ ևս գոյութիւն ունենար աւատների իրաւունքը և գիւղացիք չը լինէին ազատ ու սեփական հող չունենային, կարծում էք որ աւելի վատթար դրութեան մէջ չէին լինի: Բայց պետութիւնը զրկեց աւատներին իրանց հին սեփականատիրական իրաւունքից, փոխարէնը վարձատրելով նրանց. իսկ գիւղացիներին, որոնք ճանաչեցին որպէս ինքնուրոյն սեփականատէրի և ինքնուրոյն քաղաքացիներ, տրւեց անհրաժեշտ փոխատուութիւնը՝ իրանց տնտեսութիւնը կազմակերպելու համար: Այդ բանը արւեց ամբողջ պետութեան կամ ուրիշ խօսքով, ամբողջ հասարակութեան ձեռքով և ոչ մի սօց. դեմօկրատ չի ասի թէ այդ

այդպէս չը պէտք է լինէր: Իսկ ազատ ծնւած գիւղացին չի գայ և չի ասի. «այն ամենը, ինչ որ ինձ համար արւեց լաւ է, բայց եթէ դուք կամենում էք ընդհանուրի դրութիւնը բարելաւել, վատ կանէք»: Գիւղացին այդ չի ասի. Ընդհակառակն՝ եթէ գերմանական գիւղացին աւելի խորը թափանցէ սօցիալ-դեմօկրատիական գիտութեան մէջ, նա շատ ամուր կը կպչի ժողովրդական դեռակին: Գիւղացին՝ որ ստիպւած է եռանդուն կերպով աշխատել, ոչինչ այնքան բարձր չի գնահատում, ինչպէս աշխատանքը, իսկ սօց. դեմոկրատիան ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ աշխատութեան կուսակցութիւն: Յարել նրան—նրա սեփական շահը այդ է պահանջում: Յանկալի կը լինէր տեսնել մի գիւղացի, որը ոչինչ չի անում. հաւանօրէն՝ նա վատ օրում կը լինի: Մեր ժամանակներում, քաղաքում թէ գիւղում, անգործ կարող է մնալ միմիայն խոշոր սեփականատէրը:

Ուշադրութեան պէտք է առնել և մի այլ փոփոխութիւն որ տեղի է ունենում գիւղում, սեփականութիւնների յարաբերութեան մէջ: Պօսքը համայնական հողերի ինքնուրոյն հողամասերի բաժանման մասին է: Այդ բանը՝ անկասկած ամենուրեք յառաջադիմական ազդեցութիւն է ունեցել, բայց այնուամենայնիւ, աղքատ գիւղացիութիւնը նրանից ֆլասներ է ստացել: Այդ դասակարգը նախկին պայմաններում աւելի լաւ էր ապրում, բայց այդ փոփոխութիւնից օգուտ ստացողը, թող արդարացի վերաբերւի դէպի չունեւոր գիւղացի դասակարգը. վերջինիս դրութիւնը ամենից աննախանձելին է և համայնքը կարող է արդարացի մի բան անել նրա օգտին: Գիւղական ընտրողների երրորդ դասակարգը՝ պէտք է ձգտի ներկայացուցիչներ մտցնել համայնական խորհրդում, որոնք ըստ իրանց կարգին, կը պարտաւորւեն ամեն ջանք գործ դնել բարելաւելու իրանց կացութիւնը: Միայն դժգոհութիւնը չի կարող օգնել գործին. հարկաւոր է բացարձակ բողոք և կարող է պատահել որ մինչև իսկ հարուստը (և նրանք, թէև շատ հազադէպ, երբեմն կորցրած չեն լինի արդարութեան զգացմունքը) պաշտպան հանդիսանայ աղքատ գիւղացիութեան՝ ըստ ամենայնի արդարացի պահանջին:

Հողի՝ հողամասերի բաժանւելը, նրանց բաշխումն ու

սահմանափակումը, շատ կարևոր փոփոխութիւններ առաջացրեց գիւղի սեփականական յարաբերութիւնների մէջ: Ներկայումս արդէն շատ տեղերում կազմուում են ընկերութիւններ: Ինչպէս օրինակ, գիւղացիք միանում են որևէ գիւղատնտեսական մեքենայ գնելու համար: դրանում կարելի է տեսնել այն մօտաւոր ժամը, երբ հողի արդիւնագործութիւնը ընդհանուրի գործը կը դառնայ և աշխատանքը կը տարւի միացած կերպով: Այն մարդը սակայն՝ որին դուր էի դայ այդ բանը, թող չը վրդովւի: ներկայումս՝ այդպիսի կերպարանափոխութիւն անհնար է. այդ՝ ապագայի, բաւական հեռուտը ապագայի խնդիր է. բայց սօց. դեմօկրատները համոզւած են որ յաջորդ սերունդները ճիշտ այդ ձևով են կառավարւելու: Եւ հէնց որ պայմանները բաւականաչափ զարգացած կը լինեն, ամբողջ ժողովուրդը թէ գիւղերում և թէ քաղաքներում կը պահանջէ յանձնել իրան արտադրութեան միջոցները, ուրիշ խօսքով, կը պահանջէ նրանց հասարակականացումը:

«Այդ բոլորը շատ գեղեցիկ են. բայց չէ՞ որ սօց. դեմօկրատները պահանջում են եւ կանանց հասարակականացումը. այդ արդէն չափազանց վրդովեցուցիչ է, չէ՞»:

Ասա ինձ, ընթերցող, դու երբ և իցէ լսել, կամ կարդացել ես այդպիսի բան: Դու երևի կարծում ես թէ նրանք կամենում են որ ամեն մի մարդ պատահած կնոջ տէր դառնայ: Արդարև, այդ չափազանց սոսկալի ու վրդովեցուցիչ կը լինէր: Բայց միթէ հնարաւոր է լրջօրէն կարծել թէ կարող է լինել որևէ քաղաքական կուսակցութիւն, որը ձգտէր ի կեանք կոչելու այդպիսի մի աներևակայելի, ամենախայտառակ ստրկութիւն: Արդեօք դժի էլ այդպէս ես կարծում, ընթերցող: Այդ դէպքում, ծանօթանանք այդ խնդրի հետ և դու կը տեսնես որ այդ էլ, ոչ աւելի ոչ պակաս այնպիսի մի զրպարտութիւն է, ինչպէս հարստութիւնների բաժանման առաջակը:

Սօց. դեմօկրատների կարծիքը այդ հարցի մասին, հետևեալն է:

Այր մարդկանց և կանանց յարաբերութիւնները պէտք է սրբագործեն սիրով ու համակրութեամբ: Բայց մեր ժամանակներում, նրանց յաճախ է միացնում սէրը: Փողը կամ ուրիշ հաշիւներ չէն, որ համարեա միշտ, ամուսնութիւն-

ների պատճառ են լինում: Եւ դրանից չէ որ կնոջ և ամուսնու մէջ առաջանում է ցուրտ յարաբերութիւն: Եւ որքան յաճախ ապահարզաններ են տեղի ունենում այն պատճառով որ ամուսնների կենսակցութիւնը սկսում է անտանելի դառնալ: Սօց. դեմօկրատներին թւում է որ բարոյականութիւնը շատ կը շահէր այն դէպքում, եթէ ամուսնութիւնները չը կայանային փողի կամ որևէ նիւթական բնաւորութիւն կրող հաշիւների հիման վրայ: Օրէնքը կամ սովորութիւնը պէտք չէ արգելք լինի ապերջանիկ ամուսնութիւնների լուծման: Կարձղ է երբ և իցէ լաւ հետևանք ունենալ, արդէն փաստօրէն խզած կապերի պահպանումը: Թշնամի մարդիկ ուզում են հաւատացնել որ սօց. դեմօկրատները գազաններ են. մինչ վերջիններս կամենում են, ոսկեայ կուռքի փոխարէն գահի վրայ բազմեցնել սիրոյ աստուածուհուն: Նրանով կայացած միութիւնը՝ սուրբ միութիւն է, և երբ անհետանում է սէրը, արտաքին կապը պէտք է խզուի: Այդ կարծիքին միանում են շատ մեծ բանաստեղծներ և մտքի մարդիկ: Եթէ այդ խզումը ոճիր է, ապա ուրեմն Գէօթէի, Շիլլերի և Լէսսինգի յուշարձանները թող գահավիժեն իրանց պատւանդաններից: Բայց քանի նրանք կանգուն են, սօց. դեմօկրատները իրաւունք ունեն հաշիւ առնել ընդհանուրի համակրանքը այն բանում, որ այր և կնոջ յարաբերութեան մէջ՝ բացի սիրուց ոչինչ պիտի տիրապետէ:

Այդ իսկ պատճառով, սօց. դեմօկրատները, պոռնուկութեան ամենամեծ թշնամիներն են ժամանակակից հասարակութեան ամօթանքն է այն: Բայց կը գայ և հուռ չէ այն ժամանակը, երբ ոչ աղքատութիւնը, ոչ տգիտութիւնը չը պիտի մղեն աղջիկներին «դէպի փողոց». երբ ոչ ոսկին, ոչ աշխարհի հզօրների դիրքը, և ոչինչ կարող պիտի լինեն ապականել մարդկային հոգին: Նայի՛ր շուրջդ: Բանսորական մաստան միթէ չի՞ տեսչում ընտանեկան երջանիկ կեանքին: Իսկ փոքրիկ հրեխայք որ ամբողջ օրը փողոցումն են, ամենափոքրիկ հսկողութիւնից անգամ ազատ և երեկոները, տանը գտնում են զրգուած ու խոժոռած դէմքով ծրնողներին, որ պատրաստ են նրանց ձեծելու, ցերեկայ չարութիւնների համար: Որև է դաստիարակութեան մասին խօսք անգամ չի կարող լինել. զաւակների և ծնողների մէջ, վստա-

հուլիսեան ու սիրոյ փոխարէն տիրում է սառնուլթիւն և լա-
ճախ նոյն իսկ ատելութիւն: Ովքեր են կազմում մեր ոճ-
րագործների գլխաւոր մասսան.— բանւորների բարձի թողի
արւած դաւաճները, որոնք սակայն կարող էին հասարա-
կութեան օգտակար անդամներ լինել, միայն թէ լաւ կեր-
պով դաստիրակէին և փողոցներում չը թափառէին.
բանւոր ժողովուրդը գիտակցում է այդ բանը, բայց նա
լինչ կարող է անել. ժամանակ է, վաղուց ժամանակ է փո-
խել այդ դրութիւնը:

Շատ դէպքերում, ինքը բանւորն է աշխատում իւր
կեանքը պահպանել: Եւ չընայած դրան՝ ասում են որ նա
ուզում է ոչնչացնել իւր ընտանիքը: Ներկայ պայմանների
մէջ աղքատի ընտանիկան քայքայման հարցում ձի է մեղաւոր.
սօց. դեմօկրատները:

Հարուստը սիրուհի է պահում. նրա ոսկուց հարստա-
նում են հասարակաց տների տէրերը, և այդ բանի շնորհիւ
նրա ընտանիքը քայքայւում է. այս դէպքում էլ սօց. դե-
մօկրատներն են մեղաւոր:

Անբարոյականութիւնը՝ շնորհիւ դատարկապորտ հա-
րուստների զեղխութեան, աճելով ու ծաղկելով յաղթական
կերպով իւր գլուխն է բարձրացնում: Բանւոր ժողովուրդն
է որ պիտի բարձրացնէ մարդկութիւնը այդ ճանի միջից:

Սօցիալիզմը այստեղ էլ օգնութեան է համուում: Երբ
որ բանւորի սեփականութիւնը պաշտպանւած կը լինի, երբ
կանհետանայ իսաւար ու սպանիչ կարիքը—միայն այն ժա-
մանակ այր և կնոջ միացնողը լու սէրը կը լինի: Այն ժա-
մանակ միայն սէրը այլ ևս փողով չի գնւի և անհետ կը
լինեն սիրուհիներն ու պոռնիկները: Սօց. դեմօկրատները
եթէ մի բանում մեղաւոր են, այդ այն է որ նրանք ըմբոս-
տանում են պոռնիկութեան և սիրուհիների տիրապետութեան
դէմ. նրանք կուում են կանանց ժամանակակից հա-
սարականացման դէմ:

Ահա սրանք են մասնաւոր սեփականութեան ոչնչա-
ցումը, ամուսնութեան ոչնչացումը և ընտանիքի ոչնչացու-
մը: Այդ կարծիքն ունեն սօցիալ դեմօկրատները, այս երեք
ամենագլխաւոր խնդիրների վերաբերմամբ: Բայց նախ քան
ընթերցող, դու կը վճռես ձեր գնալդ, սօց. դեմօկրատները՝

թէ նրանց թշնամիների բանակը, մենք կը շօշափենք մի քանի կէտերի ևս:

Եթէ սօց. դեմօկրատները ոչինչ չունենային, որով հէնց այժմ իսկ կարողանային թեթևացնել մարդկութեան տառապող մասի վիճակը, այլ միայն խոստանային մի ինչ որ ամենաբուժարար սօցիալիզմ, այդ շատ քիչ մխիթարութիւն կը լինէր: Միթէ քիչ վարձատրութիւն խոստացողներ կան շահագործեալ աշխարհու՞մ ի տրիտուր երկրային կեանքի տխրութեան, վշտերի ու զրկանքների: Այժմ ժողովուրդը հաւատք չի ընծայում այդպիսի խոստումների: Կեանքի բարելաւումը ներկայումս է հարկաւոր, գործնական աշխարհում և ոչ չոր խօսքերի մէջ: Ժողովրդի այդ պահանջը գեղեցիկ կերպով արտայայտել է գերմանական բանաստեղծ Հենրիխ Հէյնէն իւր «Ճմերային պատմաժողովրդում» որտեղ նա ասում է որ «երկրային բարիքներից հրաժարելու հին օրօրող երգերի և յոյսը երկնքի վրայ դնելու փոխանակ—պէտք է լինի՝ երկրի վրայ կեանքի ուրիշ պայմաններ ստեղծելու նոր պահանջը»:

Եւ ներկայումս սօց. դեմօկրատիան ամենուրեք հանդիսանում է աշխատաւոր ժողովրդի շահերի պաշտպանը և որտեղ միայն կարող է՝ նրա կողմն է լինում:

Մենք հիմայ չենք խօսելու սօց. դեմօկրատների ծրագրի մասին, որը ուղղութիւն է տալիս սօց. դեմօկրատների գործունէութեան. մենք կը շօշափենք միայն մի քանի կանխակալ կարծիքներ որ վերաբերում են այդ ծրագրի մի քանի կէտերին:

Բանւորական շարժման շնորհիւ, նպաստաւոր պայմաններում, երբեմն վարձագիրնը կաւելանայ: Մանր սեփականատէրերը, այդ բանին են շատ յաճախ վերագրում՝ իրանց դրութեան վատանալը. մինչդեռ իրանց հասած դրութախտութեան պատճառը խոշոր և մանր կապիտալների միջև եղած կռիւն է, որովհետև եթէ մանր սեփականատէրը մի վայրկեան խորհելու լինի, թէ ինքը արդեօք իւր բանւորների տւած օգուտնի՞ն է ապրում, թէ հէնց իւր սեփական աշխատանքից ստացած օգուտովը, այն ժամանակ նա կըմբռնէ որ իւր կեանքի գլխաւոր միջոցը իւր իսկ սեփական աշխատանքն է. և եթէ ուղիղ է այդ

նգրակացութիւննը, ապա ուրեմն վարձագէներէ բարձրանալով. իւր դրութիւնն ևս լաւանում է: Բանը նրանումն է որ ուրիշի աշխատանքից ստացած շահը չէ միայն, որ հանդիսանում է միջոց մանր սեփականատիրոջ կեանքի, թէկուզ վերջինս վարձու բանւորներ էլ ունենայ:

Այ՛, աննպաստ պայմանները որոնց մէջ դրած են մանր ձեռնարկութիւնները խոշորների վերաբերմամբ, չեն թոյլ տայ նրանց գոյութիւն ունենալ՝ զուտ վատակով: Միւս կողմից բանւորների դրութեան վատթարացումը, որի հետևանքը լինում է գործերի դադար առնելը, ամենից առաջ ազդում է մանր սեփականատիրոջ դրութեան վրայ: Այդ պատճառով էլ, իւր գոյութեան պահպանման համար աշխատող մարդու շահերը շատ նման են բանւոր դասակարգի շահերին, որը կուռւմ է խոշոր կապիտալի դէմ, յանուն աշխատանքի շահերի:

Ընդհանրապէս անհնար է կշտամբել բանւորներին այն բանի համար, որ նրանք ցանկանում են որքան կարելի է թանգ ծախել իրանց ապրանքը—բանւորական ոյժը: Պատահում են առանձին դէպքեր, այն էլ կարճ ժամանակով, երբ բանւորներին յաջողւում է լաւ աշխատավարձ ստանալ: Պատահում է նոյն իսկ, որ դրանից փաստում է մանր սեփականատէրը, ըստ որում երիտասարդ, ամուրի բանւորի դրութիւնը այդպիսի դէպքում աւելի լաւ է լինում. բայց երևակայեցէք ընտանիքով ծանրաբեռնւած նոյն այդ բանւորի դրութիւնը: Իսկապէս այդպիսի վիճակ ունի վարձու բանւորների մեծամասնութիւնը:

Ամբողջ աշխատաւոր մասսայի շահերը համադիր են, այդ բանը երևում է հէնց նրանից, որ գործադուլների ժամանակ մանր սեփականատէրերը յաճախ բանւորների կողմն են լինում: Փոքր վարձագինը անշահաւէտ է հաւաքար չափով թէ գիւղացիների և թէ արհեստաւորների համար:

Այդպիսի դէպքերում, մանր սեփականատիրոջ ինքնուրոյնութիւնը, շատ աւելի է վտանգւում քան բանւորինը: Խոշոր սեփականատէրերի թիւը արագութեամբ աճում է, մինչ մանրերը, կորցնելով ընդգիմադրելու ոյժը, կուլ են գնում խոշորներին:

Թող ուրեմն ամբողջ բանւոր ժողովուրդը, իւր շահերի ընդհանուր լինելու գիտակցութիւնն ունենայ:

Նոյն բանը կարելի է ասել բանւորների ձգտման մասին, կարճելու բանւորական ժամերի քանակը այնտեղ, որտեղ չափազանց մեծ է այն: Ութժամեայ բանւորական օրը, սօց. դեմօկրատների թշնամիների կարծիքով, անհրաժեշտ բարենորոգումն է: Ներկայումս սօց. դեմօկրատները պահանջում են ամենքի համար տաոժամեայ բանւորական օր: Նա որ տասը ժամ եռանդուն աշխատում է, իսկ այդ պարտաւոր է անել իւրաքանչիւրը, լիովին իրաւունք ունի մի քանի ժամեր ունենալ հանգստեան, ընթերցանութեան, և իւր մերձաւորների հետ ընկերակցութեան համար: Իսկ նրանք որ այնպէս ըրածը աղմկում են բանւորների «ծուլութեան» մասին, միթէ գոհ կը լինէին, եթէ ստիպէին նրանց ութ ժամ աշխատել: Բանւորական օրւայ կրճատումը, չափազանց մեծ բարիք կը լինէր ամբողջ աշխատաւոր ժողովրդի համար և այդ շատ հասկանալի է: Միքիչ աւել է դժւար է բանւորական օրւայ կրճատումը գիւղում, ուր՝ օրինակ հօտը կարօտ է մշտական հսկողութեան, կամ հունձը՝ եռանդուն և անընդհատ աշտատանք է պահանջում: Բայց այնտեղ էլ բանւորական օրւայ որոշ չափով կրճատումը, այնու հանդերձ կը լաւացնէր գիւղացիների դրութիւնը, որոնք աւելի վատթար պայմանների մէջ են գտնուում, քան թէ քաղաքի բանւորները: Եւ որքան աւելի շուտ գիւղում մուտք գործէ մեքենան, այնքան աւելի շուտով գիւղացիները կը հասնեն դրան:

Վարձու բանւորները հանդիսանում են որպէս առաջաւոր մարտնչողներ աշխատանքի շահերի, բայց այդ միթէ նշանակում է որ մնացեալ աշխատաւոր մասսան պէտք է անտարբեր կամ թշնամաբար վերաբերել այդ կուին: Չէ որ այդ կուինը մղում է յանուն ամբողջ բանւոր ժողովրդի, յանուն բոլոր աշխատաւորների շահերի. վարձու բանւորները—միայն առաջաւոր գունդն են կազմում:

Բայց կուի յաջողութիւնը, պահանջում է նախ և առաջ կազմակերպութիւն: Մէկը՝ անոյժ է, իսկ ամենքը՝ ընդհանուր շահերի երկաթեայ սլոժով շաղկապւած և հզօր կազմակերպութեամբ գուրորդւած, կազմում են վիթխարի ոյժ: Առանձին ոտը հեշտութեամբ է կոտրուում, իսկ մեծ խուրձը անբեկանելի է:

Եւ սօց. դեմոկրատներին՝ այդ մտքով արած շանքերը զուր չը կորան: Գերմանական սօց. դեմօկրատ կուսակցութիւնը մի ահագին ոյժ է: Բայխատագում 81 պատգամաւոր ռնննալը դրա լուսագոյն ապացոյցն է. և այդ ներկայացուցիչների աշխատութիւնը շատ ու շատ քաղաքացիների մտքերի պարզելուն նպաստեց: Ո՞չ կարող է բացասել նրանց գործունէութիւնը: Եւ միայն Բայխատագում չէ որ գտնուում են բանւոր ժողովրդի ներկայացուցիչները, այլ նաև «Սիլմ»երում, զանազան դումաներում և ամեն տեղ նրանց ճառերը նպատակի են հասնում:

Այդ մեծ յաջողութիւնները ձեռք են բերւած բաւական կարճ ժամանակամիջոցում: 1863 թւին էր որ առաջին անգամ բարձրացաւ սօց. դեմոկրատիկական դրօշը, այդ ժամանակից շատ քիչ է անցել, ընդամենը 40 տարի: Եւ որքան զրպարտութիւններ, որքան արհամարհանք, որքան հալածանք: Ինչքան մարդիկ կուլ գնացին բանտերին: Քանիսին զրկեցին մի կտոր հացից, աշխատանքից: Ամբողջ տասնհրկու տարի, միայն դրա համար ստեղծւած՝ սուս ու պատիր մեղադրանքների վրայ հիմնւած բացառիկ օրէնքներ գործադրեցին: Սօց. դեմոկրատիան անմեղ էր կատարւած եղեռնափորձերի մէջ:—Գէդէլը, այդ ստախօս մարդը, պատկանում էր պաշտօնաթող պալատական քարոզիչ Շտէկկէրի կուսակցութեան. Նօբիլինգը, ոչ թէ սօց. դեմոկրատ, այլ ազգային-լիբերալ կուսակցութեան անդամ էր: Այնուամենայնիւ սօցիալ դեմօկրատներին հալածում էին որպէս սոսկայի ոճրագործների, արտաքսում էին մէկ քաղաքից միւսը, հայրենի գերմանիայից դէպի օտար երկրներ: Հարիւրաւոր կեանքեր ու ընտանիքներ ոչնչացան, հազարաւոր մարդիկ զոհեցին բանտերում: Բայց չը նայելով դրան, շարժումը անց ու ընդարձակեց: Այժմ՝ աշխարհի և ոչ մի ոյժը չի կարող նրան կանգնեցնել, ըստ որում նա մեծամասնութեան շահերի արտայայտիչն է և նրա հետ են կապւած մարդկութեան բարձրագոյն իդէալները:

Փոքրիկ երեխան անգամ հասկանում է որ այդ շարժումը՝ որ սպացիլ է այդպիսի ոյժ ու նշանակութիւն, չի կարող մի քանի առանձին ազգիտատօրների արհեստական ստեղծագործութիւնը լինել և ոչ էլ արդիւնք՝ վերացական

գաղափարները կամ արատաւոր կրթերի: Ոչ նրա պատ-
 ճառները՝ ժողովրդի ընդհանուր դրութեան մէջ են գտըն-
 ւում: Ինչ որ մի ժամանակ ասում էին քրիստոնէութեան
 մասին, նոյնը այժմ կարելի է ասել նրա մասին. եթէ նա
 չի բղիւնել կեանքից և նրա համար անպէտք է—կը կորչի,
 իսկ եթէ չը լինեն հալածանքները, ոչ մի բան չի կարող
 նրան արգելել իւր ճանապարհը հարթելու:

Կասն որ սօց. դեմօկրատները պետութեան թշնամիներն
 են. թող այդպէս լինի: Այդ չի խանդարէ նրանց յաղթանակն
 ընթացքը: Ճիշտն ասած՝ իւր թշնամիներն են սօց. դեմօկրա-
 տները—պետութեան այն յետամնաց հաստատութիւնների,
 որոնք խոչընդոտ են լինում յետագայ զարգացման և ժո-
 ղովրդի ազատութեան:

Փրանսիայից ստացւած հինգ միլիօնը, աներևոյթ եղաւ
 մի քանի տարւայ ընթացքում, իսկ հարկերը ոչ միայն չը
 նւազեցին, այլ ընդհակառակը օր է ցօր աւելանում են: Մա-
 քահարկն ու կողմնակի հարկերը ամենամահաժեշտ ա-
 պրանքների վրայ, նպաստում են կենսական մթերքների
 անսովոր թանգացման. սօց. դեմօկրատները այդ ամենը տե-
 սնելով, գտնում են որ պետութիւնը չափազանց քիչ է հոգս
 անում իւր ժողովրդի շահերի մասին, նրան քիչ է անհանգըս-
 տացնում այն, որ երկրում հարիւր հազարաւոր անգործներ
 կան և որ աշխատավարձը խիստ չնչին է. մինչ միւս կող-
 մից, խոշոր կապիտալիստների վաստակը մեծանում է, շա-
 քարի, գինու և նմանօրինակ մրցանակներով:

Սօց. դեմօկրատները տեսնելով թէ որքան շատ ծախս
 է լինում զօրքի և նաւատորմի վրայ, և որքան քիչ ծախս է
 լինում ժողովրդական կրթութեան և ուսումնարանների վրայ,
 նկատում են որ պետութիւնը վատ կերպով է բաժանում
 միջոցները. երբ ուզում են ապացուցել որ դրանք հար-
 կաւոր են խաղաղութեան համար, սօց. դեմօկրատները պա-
 տասխանում են որ մշտական տհազին բանակները միայն
 սպառնում են խաղաղութեան, որը ոչնչով չէր խախտւի, եթէ
 ժողովուրդները իրանք որոշէին միջազգային յարաբերու-
 թիւնները և որ նրանց մտքով իսկ չի անցնի իրար սպանել,
 կամ այնքան տհազին աշխատանքով ձեռք բերածները ոչնչ-
 չացնել: Երկու հարկան գիւղերի բնակիչները չեն կուր մի-
 միանց հետ:

Սօց. դեմօկրատները երբ տեսնում են որ բանւորների, արհեստաւորների, գիւղացիների և մանր չինովնիկների զաւակները ընդհատում են իրանց զբաղմունքները երկու երեք տարի, սովորելու համար այն, ինչ որ հարուստների որդիքը այնքան շուտ և լաւեն սովորում որ ըստ մեծի մասին սպալ են դառնում. երբ նրանք տեսնում են որ զինւորների ստացած սնունդը շատ աւելի վատ է քան սպաներինը, այն ժամանակ նրանք, սօց. դեմօկրատները, ասում են որ այդ տեղ ժողովրդի նկատմամբ շատ քիչ արդարութիւն և սէր է տածւում: Նրանք կարծում են որ սնունդը ամենքի համար միատեսակ պիտի լինի և որ այդ երկու կամ երեք տարւայ ժամանակամիջոցը անմիջապէս կոչնչանար, եթէ ազնւականների, խոշոր կալւածատերերի, միջխտրների, սեղանաւորների, գործարանատերերի գաւակներն եւս պարտաւորեին նոյնքան տարի ապրել գորանցներում:

Սօցիալ դեմօկրատիան կարծում է նոյնպէս որ մաճուկին, միգրթիւններին և ժողովներին ազատութիւնից զրկելը, քնասում է ժողովրդական բարեկեցութեան և վայելչէ ժողովրդի արժանապատւութեան: Աւանց նրան՝ ժողովուրդը երբէք չի կարող գոյութիւն ունենալ:

Եթէ այժմ այս ըուր ասածներից յետոյ, սօց. դեմօկրատներին մարդկութեան թշնամիներ համարեն, նրանք այլևս չեն վրդովւի: Նրանք ժողովրդի թշնամիները չեն:

Այժմ մտածիր, ընթերցող: Եթէ դու հասկացար որ սօց. դեմօկրատները ժողովրդի կողմն են և ոչ թէ նրա դէմ են, եթէ դու ըմբռնեցիր որ նրանք ժողովրդի յաջողութիւնըն ու երջանկութիւնն են ցանկանում, մարանչում են յանուն նրա շահերի և ձգտում նրա հոգեկան զարգացման, ապա ուրեմն միացիր նրա հետ: Ուշադիր եղիր որ ընտրութիւնները օրինական լինեն, որպէս զի ոչ սպառնալիքը, ոչ խոստումները և ոչ ձայների առևտուրը, չը կարողան ազդել նրանց վրայ՝ ինչպէս այդ յաճախ պատահել է: Երբ լսելու լինես սօց. դեմօկրատների թշնամիների խայտառակ զրպարտութիւնները, չը հաւատաս նրանց: Եթէ հրապարակով չը կարողանաս բողոքել դրա դէմ, ապա ասան հարևանիդ, ընկերոջդ: Ասան որ սօցիալ դեմօկրատիան բան-

(504)

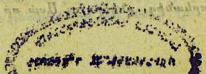
և որ դասակարգի, պրօլետարիատի կուսակցութիւնն է և
ձգտում է ժիմ'այն ամբողջ հասարակութեան երջանկու-
թեան, համամարդկային բարօրութեան:

Գեղեցիկ երգ, բարեկամներ,
Նոր երգ ուզում եմ ձեզ երգել.
Մենք ուզում ենք՝ այս աշխարհում
Երկնից արքայութիւնն հիմնել:
Մեր իղձն է երջանիկ լինել
Մենք չենք ուզում քաղցից մեռնել.
Ծոյլ որովայնը պէտք չէ վասնէ
Գործող ձեռքի վաստակն արդար,
Հենրիխ Հէյնէ

«Ձմեռային Ջրոյցներ»

Վ Ե Ր Զ

Днур

265-274